

FÖLDÉNYI F. LÁSZLÓ

A gondolat megváltása

„Csöndfedezet.” Még 1987-ben használta ezt a szót Tábor Ádám *A végtelenített párbeszéd* című esszéjében. Írtam is róla később, és a saját sorssal szembeni érzékenységnek, az önmegértés igényének a zálogát láttam benne. Akkori értelmezésem szerint a „csöndfedezet” segíti hozzá a költőt ahhoz, hogy a költői Én a versírás során a saját belső Idegenjét, a soha utol nem érhető, de soha el sem veszíthető Te-jét fogja vallatóra. Vagyis a Ferdinand Ebneri értelemben vett dialógus elengedhetetlen feltétele. Ma is így látom. De közben eltelt egy évtized, a csönddel magam is meghittebb kapcsolatba kerültem, vagy inkább kényszerültem, s ahogyan ez a termékeny fogalmakkal történni szokott, a „csöndfedezet” számomra tágabb, mélyebb jelentésre tett szert.

Saját tapasztalataim mellett persze Tábor Ádám is segített ebben, méghozzá egy későbbi esszéjével, amely *A káprázat kertje* című verseskötete utószavaként jelent meg. De mielőtt erre kitérnék, hadd mondjam el, hogy a kert és a fa, amelyre a kötet címe utal, igen, mindkettő évtizedek óta visszatérő témája a költeményeinek. Részben konkrét ketről van szó, amelyben többször üldögéltünk együtt. A szigligeti alkotóház parkja volt ez. Hogy miről beszélgettünk, azt ma már nehezen tudnám felidézni. Ám arra nagyon is jól emlékszem, hogy *beszélgettünk*. Ez pedig, ha visszagondolok rá, legalább olyan fontos, mint a beszélgetéseink alkalmankénti tárgya. E beszélgetések számomra a barátság zálogai voltak. És azért is lehettek azok, mert a kert nem csupán konkrét természeti – igaz, a maga nemében páratlan – hely volt, hanem több is annál: a természet magára találásának a helyszíne. A természet pedig csakis olyasmiben található önmagára, ami nem azonos vele: a természetfölöttiben. Hogy ez micsoda, annak meghatározására nem vállalkoznék. Tábor Ádám *költőként* nálam ennél sokkal avatottabb értője ennek. Egyik nekem legkedvesebb versében olyan helynek nevezi e kertet, „hol nem jár az idő”. *Óda a szellem helyéhez* a vers címe. „lépdelve elődeim friss nyomán / szavak születnek a neszteli csendben”, írja. A kert a vers születésének is helyszíne. A vers az önmagára eszmélés folyamán születik, amikor a gondolat mintegy túllép önmagán, úgy, ahogyan a természet is valami másban, valami nem-természetiben talál önmagára. Hová lép át a gondolat? A szellemben, amely minden gondolat közös gyökere, anélkül, hogy őt magát a gondolatra lehetne szűkíteni.

A szellem ebben a versben a kert szelleme. Meg a gondolatok közös ágya. Meg persze az egyszerre vérszerinti és mégis szimbolikus Apa szelleme. A kert bölcsességét a költő részben tőle örökölte. E szellemet akár nagybetűvel is írhatná. Úgy, ahogyan 1982-ben tette, legelső kötetének, a *Dániának* a *Helsingör* című versében, ahol hajnalonként a királyfi előtt „fölszikkázik a Szellem”, amely éppúgy vonatkozik a halott, mégis eleven apára, mint a létezés középpontjára. E szellem, mint említettem, túl van a gondolatokon. Ahogyan a *Helsingörben* később olvasható: „s mert sok a Jó Horatio / óvd: ne legyen ráció:/ titkos kard Hamlet ellen.” Tábor Ádám számára alighanem pályája kezdete óta ez a ráción túli (de korántsem irracionális) szellem jelenti a legnagyobb kihívást. A költészet az ő kezében annak eszköze, hogy a gondolat – a ráció – önmagára találjon abban, ami túl van a ráción. A költemény önála így lett a gondolat megváltásának eszköze. Versei a szellemet idézik meg – ami persze láthatatlan, tapinthatatlan. És mégis érzékelhető, megtapasztalható. Tábor Ádám azt mondaná: folyamatosan a szellemet tapasztaljuk meg, a leginkább talán éppen akkor, amikor nem is gondolunk rá.

S itt térnék vissza *A káprázat kertje* című esszéjéhez. A kertben, vagyis a Szellemben, sok minden megtapasztalható. A szellemnek van sokféle „ruhája”, változatos a teste, noha egyik sem azonos magával a szellemmel. Mi hát az, ami látható, megfogható? A káprázat. Ez az, ami körülvesz bennünket, amit valóságnak látunk, ami Maja fátylaként nemcsak ráborul mindenre, hanem azonos is mindennel. Úgy, hogy közben mégsem azonos. És amikor az azonosság és a különbözőség hirtelen egyszerre érzékelhető, akkor megszületik az, ami versnek mondható. A vers: a legmagasabb hatványra emelt káprázat, amely valóságként fordul vissza önmagába. Hadd idézzem Tábor Ádámot: „Átlátni a látszat egész mélystruktúráját és keresztüllátni a mélystruktúrán – csak ebben az egymást keresztező kettős látásban lesz látható a láthatatlan, villan fel a valóság villáma, pillantható meg a pillanat. A látszat láthatatlanként való megpillantása, tökéletes transzparenciája: ez a látomás – megvilágosodás a pillanat villáma alatt.”

A pillanat a látomás térideje, mondja Tábor Ádám. Tandori megfogalmazásával élve: „oly síp, / mely csak saját hangjára szól” (*Töredék Hamletnek*). A teljes azonosságnak a megtapasztalása, de nem békés harmóniaként, hanem a teljes szétválás betetőzéseként. A létezés a versben ilyenkor egyetlen gömbvillámszerű élménnyé sűrűsödik. Ezt az élményt nevezném ma igazi „csöndfedezetnek”. Ilyenkor az ember nem „kinéz” a világból, úgy, ahogyan Platón barlanglakója próbál kinézni a „valóban létezők” felé, de nem is „benéz” a világba, odakintről, ahogyan egyes gnosztikus elképzelések szerint a lélek, még születése előtt, a távolból fölmeri, milyen is az a világ, amelybe majd testet öltve be kell lépnie. Nem, ilyenkor az ember maga lesz világszerű lény: a létezés benne sűrűsödik össze mindenséggé. Fájdalmas gyönyör: „Magunkba nézve tűző napba nézünk: / elnémulunk vagy megvakulunk”, olvasható a *Perzselés* című versben. Ám ha igaz az, hogy „a gyönyört a nyelv fájáról tépem” (*Több mint gondolat*), akkor elmondható, hogy a tűző napba nézve már verset is írunk.

Ilyesfajta megváltó „napba nézésnek” tartom Tábor Ádám költészetét.